



PAULI KETTUNEN

Kumouksen kohina

Pauli Kettunen arvioi Tauno Saarelan kirjoittaman laajan tutkimuksen suomalaisen kommunismin historiasta vuodesta 1923 vuoteen 1930.

■ Tauno Saarelan esittämä kertomus etenee tappiosta toiseen. Hänen suuren kommunismitutkimuksensa ensimmäinen osa, väitöskirja, käsitteli suomalaisen kommunismin syntyä vuoden 1918 punaisten tappion jälkeen ja sen muotoutumista Neuvosto-Venäjällä ja Suomessa vuoteen 1923, jolloin viranomaiset määräisivät kommunistien johtaman julkisen työväenpuolueen, Suomen sosialistisen työväenpuolueen, toimintakieltoon. Toinen teosjätkäle jatkaa tästä tappiovaiheesta ja päättyy siihen, miten kaikki kommunistiseksi katsottu toiminta painettiin maan alle vuonna 1930.¹

Maailmanhistoria liittolaisena

Tappiot kääntyvät voitoiksi ja vastustajan iskut sen heikkouden todisteiksi, kun oma liittolaisena on itse maailmanhistoria. Suomalaisen kommunismin tappiollisissa käännekohtissa vallankumouksen kohina kuului Kuusisen, Mannerin ja muiden linjanmäärittelijöiden korviin erityisen voimakkaana ja läheisenä. Saarela ottaa vakavasti sen, että kommunismi tavoitteli vallankumousta. Hän tutkii tavoitteen merkityksiä ja sisältöjä tavalla, joka sijoittaa hänen työnsä – oheistuotteina syntyneiden englanninkie-

listen artikkelien ja konferenssiesitelmien tuella – kommunismin tutkimuksen kansainväliseen eturiviin ja kiinnostavimpiin keskusteluihin. Saarelan, Kimmo Rentolan, Joni Krekolan ja Elina Kataisen tutkimuksessa kuva suomalaisen kommunismin eri vaiheista on rakentunut eri näkökulmista, mutta tärkeänä yhteisenä piirteenä on huomion kiinnittäminen kansainvälisiin ulottuvuuksiin ja tutkittavien toimijoiden tapoihin hahmottaa maailmaansa.

Saarelan erittäin laaja ja monipuolinen lähdeaineisto koostuu kommunistisen toiminnan ja sen kontrolloinnin tuottamasta materiaalista suomalaisissa ja venäläisissä arkistoissa sekä suuresta määrästä lehdistöä, aikalaiskirjallisuutta ja muuta julkaistua aineistoa. Historioitsijan perinteiset hyveet, perusteellisuus, huolellisuus ja lähdekriittisyys, osoittavat voimansa kestävämmien yleistysten purkamisessa.

Vallankumousta kommunismin ominaispiirteenä ei pysty erittelemään, jos kommunismissa näkee vain Neuvostoliiton etäis-päätteitä tai vain kotoperäisiä yhteiskunnallisia protesteja. Kommunismi oli kansainvälinen liike. Sillä oli keskus, Kommunistinen internationaali eli Komintern, ”proletaarinen maailmanpuolue”. Neuvostoliitolla ja sen puolustamisella oli keskeinen osa Kominternin tilanteen- ja tehtävänmäärittelyissä. Kommunistisen liikkeen kansainvälisyys osoittautuu kuitenkin Saarelan tarkastelussa paljon monimutkaisemmaksi asiaksi kuin keskuksen ohjeiden vaihtelevan onnistu-

1. Tauno Saarela: *Suomalainen kommunismi ja vallankumous 1923–1930*. Historiallisia Tutkimuksia 239, SKS, Helsinki 2008. 840 s.

neeksi toimeenpanoksi erilaisissa kansallisissa olosuhteissa. Vallankumouksen tavoite sai innostavan ja ohjaavan voimansa siitä, että kansallisen muutoksen näky sijoittui kansainväliseen odotushorisonttiin.

Vuoden 1923 takaiskujen aikaan kumouksen kohina kantautui Saksasta, ja vaikka se pian vaimeni, kapitalismin vakaantumisen oli vain väliaikaista. Vuonna 1928 Komintern arvioi vakaantumisen vaiheen päättyneen. Kapitalismin talouskriisin osuvaan ennakkointiin yhdistyi poliittinen analyysi, jonka mukaan tässä kapitalismin yleisen kriisin viimeisessä vaiheessa porvaristo joutuisi kaikkialla turvautumaan fasismiin ja sosiaalidemokratia sulautuisi siihen sosiaalifasismina. Tilanteenmäärittelyn pohjalta Suomen kommunistinen puolue tuli tehneeksi parhaansa eristääkseen ja altistaakseen kommunistit valtiokoneiston iskuille. Eristäytymiseensä he saivat tukea sosiaalidemokraateilta. Nämä tulkitsivat parlamentaarisen järjestelmän ja omien toimintaedellytystensä puolustamisen vaativan entistä jyrkempää rajanvetoa kommunisteihin. Vuonna 1929 he päättivät irtautua kommunistien koko 1920-luvun ajan johtamasta Suomen Ammattijärjestöstä. Kun kommunistien julkinen toiminta tukahdutettiin lapuanliikkeen ulkoparlamentaarisen tuen turvin, kaikki näytti menevän niin kuin kirjoitettu oli. Työväenjoukkojen mahtava nousu puolueen johtamaksi vallankumouksen voimaksi antoi tosin odotuttua.

Kumouksen ja toiminnan jännite

Vallankumousperspektiivin ja toimintaedellytysten puolustamisen välillä oli pysyvä jännite. Saarelan tutkimusta voi lukea tämän jännitteen eri tasojen ja ilmenemismuotojen tarkkana ja vivahteikkaana erittelynä. Se laajenee samalla tutkimukseksi 1920-luvun suomalaisesta valtiosta ja poliittisesta järjestelmästä, nimenomaan siitä, miten sisällissodan kokemus ja tulos sekä suhde Neuvostoliittoon rakentuivat valtiokoneiston toimintatapoihin ja määrittivät sallitun politiikan rajoja. Saarela avaa näkökulmaa vertailevan tutkimuksen suuntaan korostaessa suomalaisen poliittisen järjestelmän itäiseen Eurooppaan liittyviä piirteitä.

Jännite vallankumouksen edistämisen ja toimintamahdollisuuksien vaalimisen välillä ilmeni toistuvina ristiriitoina Neuvostoliitossa toimineiden SKP:n johtajien ja Suomessa toimineiden kommunistien ja vasemmistososialistien välillä. Tähän ristiriitaan liittyivät maanalaisen ja julkisen organisaation yhteensovittamisen vaikeudet. Voi kysyä, palveleeko Saarelan jo aiemmin väitöskirjassaan tekemä käsitevalinta parhaalla mahdollisella tavalla ristiriitojen erittelyä. Hän kutsuu ”suomalaiseksi kommunismiksi” kokonaisuutta, jonka muodostivat SKP kahdessa maassa toimivine organisaatioineen ja vaihtelevine fraktioineen sekä puolueen johtama tai johtamakseen oletama työväenliikkeen vasemmistosuunta. Perustellusti ja johdonmukaisesti Saarela välttää esittämästä, että kaikki ”suomalaisen kommunismin edustajat” olisivat olleet ”kommunisteja”. Kuitenkin ”suomalainen kommunismi” esiintyy tässä sanankäytössä toimijana tavalla, joka ei tunnu täysin vastaavan hänen pyrkimystään tavoittaa ilmiön monitahoisuus ja ristiriitaisuus. Kaiken kaikkiaan tämä pyrkimys kuitenkin toteutuu erinomaisesti.

Saarela käsittelee kiinnostavasti ristiriitaisia käsityksiä siitä, pitäisikö kielletyn Suomen sosialistisen työväenpuolueen jatkajaksi perustaa uusi sosiaalidemokraateista vasemmalle sijoittuva julkinen työväenpuolue vai löyhempi ja epämuodollisempi vaalijärjestö. SKP:n johto ajoi läpi jälkimmäisen kannan. Se ei perustunut turvallisuussyihin, kuten aiemmin on esitetty, vaan SKP:n johto otaksui tällaisen organisaatiomuodon mukautuvan paremmin etujoukkopuolueen salaiseen ohjaukseen. Paradoksaalisesti kuitenkin jo nimi ”Sosialistisen työväen ja pienviljelijäin vaalijärjestö” antoi ymmärtää, että äänioikeudella, vaaleilla ja eduskunnalla oli keskeinen sija kamppailtaessa työtekevänsä kansan kannatuksesta sosiaalidemokraattien ja myös maalaisliiton kanssa.

Työväen leiri ja sen pettäjät

Toisin kuin organisaatiomalli edellytti, työpaikoille ei onnistuttu luomaan kunnolla sen paremmin julkista kuin salaistakaan poliittista organisaatiota. Kommunistien ja va-

semmistososialistien enemmistöasema ammattiyhdistysliikkeessä ei korvannut tätä puutetta. Niin tärkeätä kuin ammattiyhdistystoiminta olikin yhteyden pitämisessä joukkoihin, siitä koitui myös suuria vaikeuksia ja kiistoja. Oli vaikeata paljastaa ”sos.-dem. johtajien” petos siten, että samalla vahvistettaisiin yhteyksiä ”sos.-dem. joukkoihin” ja järjestöjen toimintaedellytyksiä, jotka vaarantuisivat, jos sosiaalidemokraatit irtautuisivat niistä. Sijoittuminen ammattiyhdistysinternationalismin kentälle sekä suhtautuminen kolmikantaiseen Kansainväliseen työjärjestöön ILO:hon aiheuttivat erimielisyyttä sekä kommunistien ja sosiaalidemokraattien välille että kommunistien keskuuteen. Suomalaisen kommunismin romahdukseen kuului 1920- ja 1930-luvun vaihteessa avautunut ”huitojien” ja ”hoiperelijoiden” konflikti, jossa jälkimmäinen ryhmä koostui pääasiassa ammattiyhdistysjohtajista.

Ammattiyhdistysliikkeellä oli työmarkkinasuhteisiin liittyvät toimintaehdonsa ja -tapansa, joista vallankumousperspektiivi ei vaivatta avautunut. Työehtosopimus oli luonteva tavoite. Se rikkoi silloisia työsuhteiden järjestämisen periaatteita, vaati ponnisteluja järjestöjen vahvistamiseksi ja pohjusti sitkeitä lakkoja, muttei ottanut taipuakseen vallankumouksen valmisteluksi. Ammattiyhdistyksiä ja sopimuksia vastustaneet työnantajat tosin väittivät toista, mikä sai ammattiyhdistysjohtajat pikemmin korostamaan suomalaistyönantajien erityistä taantumuksellisuutta kuin kohottamaan katseensa kapitalismin rajojen yli.

Vastaavat vaikeudet kohdattiin muillakin taistelulohkoilla. Proletaarisen vallankumousvoiman kasvattamisen tuli olla läpäisevänä periaatteena valittaessa omia organisoitumismuotoja sekä toimittaessa eri työväenjärjestöissä ja vallitsevan järjestelmän areenoilla. Kaikessa kannanmäärittelyssä oli koetettava paljastaa luokkaviholisten ja työväenleirin petturien juonet sekä heikentää vallitsevaa järjestelmää. Oikean kannan ottaminen valtiollisen ja kunnallisen politiikan moniin käytännön kysymyksiin, kuten maatalouden, verotuksen, asunto-olojen ja sosiaalivakuutuksen ongelmiin, ei

ollut helppoa. Turvana ei läheskään aina ollut Kominternin ja sen osaston SKP:n ohjeita, ja jos olikin, ne eivät välttämättä tehneet asioita helpommiksi. Esimerkiksi käsite ”talonpoikaisto” oli latautunut sisällissodan jälkeisessä Suomessa tavalla, joka teki vaikeaksi sen käyttämisen maaseutuköyhälistön mobilisoimiseen Kominternin ja SKP:n päätösten mukaisesti.

Vaikka vuotta 1918 edeltäneen työväenliikkeen vajavaisuuksien kritiikki oli ideologian merkittävä osa, Suomen vanhasta työväenliikkeestä ja Toisen internationaalisen marxismista periytyneellä lähitavoitteiden ja lopullisen päämäärän jaolla oli merkitystä kommunistienkin politiikassa. Oli myös koetettava sovittaa yhteen asutuskeskusten ja maaseudun erilaisten kannattajaryhmien etuja. Erittäin valaisevasti Saarela kuvaa esimerkiksi sitä, miten tällaiset pohdinnat vaikuttivat siihen, että kommunistit ottivat 1920-luvun lopulla kielteisen kannan sosiaalidemokraateille tärkeään sairausvakuutuslakiin ja myötävaikuttivat hankkeen hautautumiseen vuosikymmeniksi. Työväen edun suhdetta kunnallistalouden vaatimuksiin kommunistit tulkitsivat vaihtelevasti niissäkin kunnissa, joiden päätöksentekolimissä heillä oli vahva asema.

Työväenliikkeen pääsuuntia yhdisti näkemys työväenluokasta leirinä, jonka toisen pääsuunnan johtajat olivat pettäneet. Kampailua käytiin työväenliikkeen perinnön hallinnasta samalla, kun niin sosiaalidemokratia kuin kommunismi esittäytyivät vanhaa työväenliikettä korkeampina vaiheina liikkeen historiassa. Kommunistin kuului tiedostaa, että neuvostovallankumous oli aloittanut maailmanhistorian uuden vaiheen. Sovitettaessa yhteen vanhaa ja uutta syntyi kuitenkin jatkuvasti jännitteitä ja ristiriitoja.

Suomalaiselle kommunismille vallitseva järjestelmä oli kritiikin ja kumoamisen kohde, toiminta-areenoiden määrittäjä sekä toimintaa tukahduttava väkivaltakoneisto. Saarela tuo hyvin esiin kommunistien yhteiskuntakritiikin pysyvän dualismin. Yhtäältä pakkovaltakoneistoa arvosteltiin siitä, että se rikkoi perustuslain ja parlamentaarisen demokration edellyttämiä kansalaisvapauksia.

Toisaalta omaan toimintaan kohdistunut repressio ja kaikkinaiset sosiaaliset alistussuhteet ja puutteet yhdistettiin yhdeksi suureksi todisteeksi porvarillisen yhteiskuntajärjestelmän yleisestä vääryydestä ja sen kumoamisen välttämättömyydestä. Nämä kritiikin linjat kietoutuivat toisiinsa, mutta niistä seurasi erilaisia johtopäätöksiä siitä,

oliko poliittisten oikeuksien puolustamiseksi mahdollista vedota muihin tahoihin ja jopa tavoitella yhteistyötä muiden kanssa. Pakkovaltakoneiston iskuista ja kommunismin eristäytymisestä tuli itseään vahvistava kehä, ja tämä noidankehä lujitti työväenluokan leniniläisen etujoukon uskoa siihen, että se toimi maailmanhistorian agenttina. ■